

فرا تحلیل موانع مشارکت کشاورزان در پروژه‌های انتقال آب (۱۳۸۰ - ۱۳۹۷)

- مهدیه بزّی^۱، محمدرضا محبوبی^۲، محمدشریف شریف‌زاده^۳، جابر پاریاب^۴
۱. دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان؛
Bazzinazanin1992@gmail.com
 ۲. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
 ۳. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
 ۴. مربی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه زابل

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی موانع مشارکت کشاورزان در پروژه‌های انتقال آب انجام گرفت. واحد تحلیل پژوهش، ۳۰ مقاله منتشر شده در زمینه موانع مشارکت در اجرای پروژه‌های انتقال آب از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۷ می‌باشد و برای بررسی این موضوعات از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. یافته‌های تحقیق، موانع را در قالب سه مقوله "دولت"، "فردی"، "محیطی" و هفت زیر مقوله "بروکراسی اداری"، "حمایت"، "بهره‌بردار"، "مالی"، "آگاهی"، "اعتماد"، "کمبود آب" بیان می‌کند که در این بین بیشترین فراوانی را زیر مقوله اعتماد مربوط به مقوله فردی از موانع عدم مشارکت کشاورزان در پروژه های انتقال آب به خود اختصاص داده است. در پایان پژوهش، با استفاده از یافته‌ها و نتایج تحقیق پیشنهادات و راهکارهایی برای مشارکت کشاورزان در اجرای پروژه‌های انتقال آب ارائه شده است.

کلمات کلیدی: موانع، مشارکت، کشاورزان، انتقال آب

Meta-analysis of barriers of farmer's participation in water transfer projects (2000- 2018)

Mahdiyeh Bazzi¹, MohammadReza Mahboobi², MohammadSharif Sharifzadeh³, Jaber Pariab⁴

1. Graduate Student, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources
2. Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources
3. Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources
4. Lecturer of Agricultural Extension and Education, Zabol University

Abstract

The main purpose of this study is to identify barriers to participation of farmers in water transfer projects. The statistical population of the study Was 30 papers published on barriers to participation in implementation of water transfer projects from 2001 to 2018. Content analysis has been used to as research method. The research findings Show that barriers Are in three categories Include "government", "individual", "environmental" and seven sub-categories Include "administrative bureaucracy", "support", "exploiter", "financial", "awareness", " Trust, " water scarcity, " Result indicate that trust is the main barrier of farmer's participation in the result also indicate that trust is the main barrier of farmer's participation in water transfer projects.. At the end of the research, using the findings and results of the research, suggestions and strategies for the participation of farmers in the implementation of water transfer projects are presented.

Keywords: Barriers, Participation, Farmers, Water Transfer

مقدمه

موضوع منابع آب به عنوان یک موضوع با اهمیت در صحنه سیاست داخلی کشورها به ویژه در مناطق خشک و کم آب جهان از دیرباز همواره مطرح بوده و هم اکنون نیز اهمیت خود را حفظ کرده است (زیبا کلام، ۱۳۸۷). نقش آب به عنوان یک ماده اساسی و کلیدی برای تامین شرایط توسعه پایدار در سطوح بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای مطرح است. جامعه جهانی به این نتیجه رسیده است که استقرار زندگی سالم و امنیت غذایی نسل‌های حاضر و آینده در گرو حفاظت منابع آب شیرین و مدیریت صحیح و منطقی این منابع محدود است (ساکبی و همکاران، ۱۳۸۴). در جهان امروز عواملی همچون افزایش چشمگیر جمعیت کره زمین و بهره‌برداری بی‌رویه از منابع محیط زیست برای تامین نیازهای اقتصادی، تاثیر خاص خود را در رابطه با منابع آب بر جای گذاره است. بطوریکه مسائل مربوط به بحران و مدیریت آب از دیدگاه سازمان ملل متحد پس از مشکل جمعیت به عنوان دومین مسئله اصلی جهان شناخته شده است. باید توجه داشت که امکان افزایش منابع آب شیرین جهان و حل این بحران وجود ندارد، تنها کاری که می‌توان کرد، بهبود روش‌های استفاده از آن است (بیران و هنربخش، ۱۳۸۶). آب، محرک اصلی کشاورزی به شمار می‌آید به همین دلیل حدود ۷۰ درصد آب مصرفی جهان به کشاورزی اختصاص داده شده است (Wallace, 2000). در بسیاری از کشورها از جمله ایران، آبیاری از اجزای اصلی تولید مواد غذایی به شمار می‌آید، بطوریکه بیش از ۹۰ درصد از آب‌های سطحی و زیرزمینی کشورمان به این بخش اختصاص می‌یابد (حسین زاد و همکاران، ۱۳۹۲). ادبیات موجود در حوزه انتقال مدیریت آبیاری موید آن است که برای مقابله با کمبود آب می‌باید راهبرد خاص در جهت استفاده صحیح و مطلوب از آن اتخاذ نمود و با مدیریت صحیح بر مشکل کمبود فائق آمد (Soltani & Torkamani, 1999). با توجه به شرایط اقلیمی کشور ما که از نظر بارش ناکافی و دارای خشکسالی‌های طولانی مدت و مستمر می‌باشد، تنها از طریق حفاظت و ذخیره و توزیع مناسب آب در دسترس می‌توان با پیامدهای ناشی از این محدودیت‌ها به مقابله برخاست که مناسب‌ترین روش برای دستیابی به هدف فوق، شیوه مدیریت مشارکتی است (قاسمی، ۱۳۸۱). در توسعه روستایی، مشارکت شامل دخالت مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری، اجرای برنامه‌ها، شریک شدن در منافع حاصل از برنامه‌های توسعه و همکاری در ارزشیابی این برنامه‌ها است (Cohen & Uphoff, 1977). انتقال مسئولیت‌های مدیریتی آبیاری از نهادهای دولتی به کشاورزان اکنون سیاست مهمی در بسیاری از کشورها است به طوری که مطالعات انجام شده نشان می‌دهد تقریباً همگی کشورها رهیافت مشارکتی در مدیریت آب را با درجات متفاوتی پذیرفته‌اند (peter, 2004). امروزه واگذاری مدیریت آبیاری به بهره‌برداران آب به یک حرکت جهانی تبدیل شده که در روند تکوین آن نقش دولت‌ها در امر بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌ها کاهش یافته و در عوض تشکل‌های محلی بهره‌برداران آب، اختیار مدیریت بهره‌برداری و نگهداری شبکه‌ها را در دست می‌گیرند (شاهرودی و چیذری، ۱۳۸۶). امروزه اعتقاد بر این است که کشورها برای رسیدن به توسعه پایدار از حضور مردم و مشارکت آنان در مراحل مختلف استفاده کنند (lockie, 2006). کشاورزان اصلی‌ترین عامل در مدیریت مصرف آب و تولید فرآورده های کشاورزی جهت دستیابی به توسعه محسوب می‌شوند و هر فرآیند و اقدامی که در شبکه‌های آبیاری و زهکشی بدون توجه به تاثیر و نقش کشاورزی انجام می‌شود، بازدهی کافی و مطلوب نخواهد داشت (World bank, 2006). برای ارتقای نقش و جایگاه بهره‌برداران در مدیریت شبکه‌های آبیاری، تهیه برنامه عمل برای پیاده‌سازی مدیریت مشارکتی آبیاری، نهادسازی و تصویب قوانین و مقررات مورد نیاز موثر است (Joy, 2007). با وجود هزینه‌هایی که از طرف دولت برای احداث و راه‌اندازی شبکه‌های آبیاری پیشرفته با هدف راهبردی بهره‌برداری و استفاده بهینه از منابع در سطح روستاها انجام شده است، مهم‌ترین

مرحله، یعنی بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌ها، از آب و تاسیسات آبیاری استفاده درست به عمل نمی‌آید و بیشترین مقدار آب به هدر می‌رود غالباً، توسعه شبکه‌های آبیاری، صرفاً در قالب توسعه فیزیکی و سخت افزاری مورد توجه قرار گرفته است (Heydariyan, 2005). اگر چه توسعه فیزیکی شبکه‌ها تحولات مثبتی در زندگی برخی از ساکنین در مناطق روستایی پدید آورده است و تا حدودی مهارت‌ها و توانایی‌های آن‌ها را بهبود بخشیده اما به دلیل در نظر نگرفتن مسائل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و قومی روستاییان، در گسترش و تشویق مشارکت روستاییان در فرایند توسعه موفق نبوده است (Fami et al., 2003). در جوامع روستایی نه با اعمال زور می‌توان روستاییان را وادار به مشارکت مستمر در اداره امور عمومی روستا نمود و نه با تطمیع از طریق اعطای امتیازهای مادی. تنها راه ترغیب روستاییان به مشارکت در اداره امور روستا عبارت است از تفهیم لزوم و فایده‌ی همکاری و مشارکت در تصمیم‌گیری حیاتی روستا، از این رو وادار کردن روستاییان به مشارکت در انجام خدمات عمومی، بدون آنکه ضرورت و فواید آن را با تمام وجود احساس کرده باشند، مشارکتی تصنعی و ناپایدار خواهد بود (فکری ارشاد، ۱۳۸۴). به عقیده صاحب‌نظران، روستاییان دلایل متعدد و بعضاً قانع‌کننده‌ای برای مشارکت اندک یا عدم مشارکتشان در برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی پروژه‌های کشاورزی و منابع طبیعی دارند. نباید همواره روستاییان را در این زمینه مقصر دانست زیرا بسیاری از موانع مشارکت به طور مستقیم یا غیر مستقیم به دولت، سازمان‌های مجری و عاملان اجرایی این سازمان‌ها مربوط می‌شود (امیری اردکانی، ۱۳۷۷). هزینه‌ها و ضعف آموزش و اطلاع‌رسانی به کشاورزان در مورد فواید ناشی از اجرای روش‌های جدید آبیاری عوامل بازدارنده مشارکت در پروژه‌های انتقال آب هستند (پژوهش تقوایی و همکاران، ۱۳۸۹). کشاورزانی که منابع محدودی در اختیار دارند به منظور پذیرش فناوری‌های جدید انعطاف کمتری را نشان می‌دهند (توحیدیان فر و رضایی مقدم، ۱۳۹۲). با افزایش سن کشاورز قدرت ریسک و تغییرپذیری در آن‌ها کاسته شده و در نتیجه تمایل و اقدام آن‌ها به پذیرش فناوری کاسته می‌شود (بهبهانی مطلق و همکاران، ۱۳۹۶). اگر بسترهای قانونی و نهادی لازم برای مشارکت بهره‌برداران آب در مدیریت شبکه‌های آبیاری فراهم شود و جایگاه حقیقی آنان به رسمیت شناخته شود و آنان برای اعمال مدیریت از حقوق و اختیارات کافی برخوردار باشند، بدون تردید در کشاورزان، برای بهینه‌سازی شبکه، انگیزه‌هایی بسیار نیرومندتر از کارکنان دولتی به وجود خواهد آمد و منجر به ارائه خدمات آبیاری مناسب، بهره‌برداری پایدار از منابع آب و تاسیسات آبیاری و ارتقای بهره‌وری آب کشاورزی و دستیابی به پتانسیل تولید محصولات کشاورزی در شبکه‌های آبیاری و زهکشی می‌شود (قاهری و همکاران، ۱۳۸۳). بر این اساس، مشارکت جامعه برای یک مدیریت موفق و پایدار منابع آب، امری بسیار مهم و ضروری است (Dungumaro & Madulu, 2003). در این راستا، با در نظر گرفتن اهمیت مشارکت کشاورزان در پروژه‌های انتقال آب، این پژوهش به دنبال آن است که موانع موجود در تحقق پروژه‌های انتقال آب را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد و عواملی که مانع مشارکت کشاورزان می‌گردد را شناسایی نماید.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کیفی و توصیفی بوده و با استفاده از داده‌های موجود در مجموعه فصلنامه‌ها، همایش‌ها، نشریات و مجلات کشاورزی انجام گرفته است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل محتوا به عنوان روش اصلی تحقیق استفاده شده است این تکنیک به عنوان روش تجزیه و تحلیل اسناد شناخته می‌شود و به محقق اجازه می‌دهد تا به آزمون نظری مسائل به منظور افزایش درک از اطلاعات موجود بپردازد (Elo & Kyngs, 2007). تحلیل محتوا یکی از انواع روش‌های

تحقیق است که به منظور تجزیه و تحلیل نظام‌مند ارتباطات میان منابع موجود مورد استفاده قرار می‌گیرد بسیاری از محققین این روش را برای بررسی روند تولیدات علمی و شناسایی الگوهای توسعه در مفاهیم و موضوعات خاص بکار گرفته‌اند (Lu & Nepal, 2009). تحلیل محتوا در ساده‌ترین شکل، به بیرون کشیدن مفاهیم مورد نیاز پژوهش از متن مورد مطالعه می‌پردازد؛ مفاهیمی که در قالب مقولاتی منظم، سامان می‌یابد (Birmingham & Wilkinson, 2003). از امتیازات این روش، امکان عملی انجام آن و خصوصیت بارز این شیوه دور نگه داشتن بسیاری از اعمال نظرهای شخصی و تعصب‌ها از نتایج تحقیق است که احتمال می‌رود در سایر روش‌ها تا حدی دیده شود (قهنویه و همکاران، ۱۳۹۰). روش تحلیل محتوا قادر است علاوه بر منابع نوشتاری، هر گونه متن نظیر داده‌های کلامی، تصویری، چاپی و الکترونیکی را که ممکن است از روایت‌ها، مصاحبه‌ها، پرسشنامه‌های پیمایشی باز، مشاهده و اسناد به دست آمده باشد، مورد تحلیل قرار دهد (Hsieh & Shannon, 2005). در تحلیل محتوا، ویژگی‌های ظاهری یک پیام (متن، مکالمه و...) رابه شکل عینی (مستقل از برداشت شخصی محقق) و نظام‌مند (بر طبق قواعد معین، کمی و آماری) توصیف می‌کنند. تحلیل محتوا به منزله تکنیکی علمی عمدتاً در قرن بیستم رایج شد (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰). صاحب‌نظران در زمینه تحلیل محتوا، رویکردهای کمی و کیفی، قیاسی و استقرایی را مطرح می‌کنند. رویکرد استقرایی که از آن با عنوان تحلیل محتوای متعارف هم نام‌برده شده است، بیشتر زمانی ضرورت می‌یابد که اطلاعات کافی درباره یک پدیده وجود ندارد و محقق می‌خواهد دانش زمینه‌ای لازم را در این خصوص فراهم کند این شیوه تحلیل محتوا بیشتر به دنبال تقلیل اطلاعات و ارائه توصیفی دقیق پیرامون یک موضوع است هدف از تحقیق استقرایی، کمک به پدید آمدن یافته‌های تحقیق از طریق توجه به مضامین مسلط و متداول داده‌هاست. در مقابل، استفاده از رویکرد قیاسی زمانی ضرورت می‌یابد که پیرامون موضوع تحقیق، دیدگاه‌های گوناگونی وجود دارد و هدف از انجام تحقیق، آزمون نظریه‌های پیشین و یا بسط آن‌ها در یک زمینه متفاوت است (Thoma, 2006). در تحلیل محتوای کمی، تعدادی مقوله، از پیش تنظیم شده و با مراجعه به محتوا، نسبت به شمارش مواردی از متن که در آن مقوله خاص قرار می‌گیرند، اقدام می‌شود. در مقابل، تحلیل محتوای کیفی را یک روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوای متون می‌دانند که از طریق فرآیند طبقه‌بندی منظم مضامین یا الگوهای کد گذاری شده عمل می‌کند (Neuendorf, 2016). این پژوهش از نظر ماهیت تحقیق، توصیفی - تحلیلی است که از رویکرد تحلیل محتوای قیاسی و کمی بهره گرفته است. جامعه آماری پژوهش، ۳۰ مقاله منتشر شده در زمینه موانع مشارکت کشاورزان در اجرای پروژه‌های انتقال آب از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۷ بود که شامل سه عنوان فصلنامه شامل فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی و فصلنامه فضا و توسعه روستایی؛ دو عنوان مجله شامل مجله توسعه روستایی و محیط زیست و مهندسی آب؛ دو عنوان همایش شامل همایش ملی مدیریت شبکه‌های آبیاری زهکشی و همایش ملی چالش‌های منابع آب و کشاورزی؛ دو عنوان نشریه شامل نشریات تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران و نشریه پژوهش آب در کشاورزی بود. تمامی مقالات بررسی شده در قالب موضوعاتی پیرامون موانع ایجاد تشکلهای آب‌بران و ضرورت‌های استقرار تشکلهای آن‌ها و بررسی موانع و عوامل موثر بر مشارکت آب‌بران در مدیریت شبکه‌های آبیاری و مشکلات و چالش‌های بهره‌گیری از سیستم‌های آبیاری تحت فشار بودند.

یافته‌ها

در این بخش با استفاده از تحلیل محتوا به منظور مطالعه روشن‌تر از موانع به دسته‌بندی و جداسازی ۱۲۶ متغیری که به عنوان متغیرهای موانع مشارکت کشاورزان در اجرای پروژه‌های انتقال آب هستند از دیدگاه محققان مورد مطالعه، پرداخته می‌شود. پس از بررسی مقوله‌های موانع مشارکت کشاورزان در پروژه‌های انتقال آب به مقوله دولت، فردی محیطی نام‌گذاری شدند. همان‌گونه که در جدول ۱ آمده است مقوله دولت شامل دو زیر مقوله به نام‌های بروکرسی اداری و حمایت است. مقوله فردی نیز به چهار زیر مقوله فرد بهره‌بردار، مالی، آگاهی و اعتماد و مقوله محیطی به زیر مقوله کمبود آب تقسیم می‌شوند. همان‌طور که در جدول ۱ آمده است زیر مقوله اعتماد دارای بیشترین فراوانی است که به دلیل فعالیت‌های سابق دولت و عملیات‌های ناقص و اعتماد نداشتن به طرح‌های ارائه شده باعث کاهش میزان مشارکت کشاورزان در پروژه‌های انتقال آب می‌شود. دومین زیر مقوله مربوط به فرد کشاورز می‌باشد که با افزایش سن و سابقه کار کشاورزی قدرت ریسک‌پذیری آنان کاهش یافته و با افزایش تجربه، خود را بی‌نقص دانسته و به تغییر وضعیت موجود کشاورزی تن نمی‌دهند سومین مانع دیگر، زیر مقوله حمایتی نام‌گذاری شده است که نبود حمایت‌های دولتی و خدماتی که سازندگان قطعات ارائه کرده‌اند محدود بوده است که باعث کاهش مشارکت در پروژه‌های انتقال آب می‌شود. زیر مقوله چهارم، مربوط به ناآگاهی بهره‌برداران از حقوقشان و نحوه تهیه و تقسیم آب و حق‌آبه‌های جمع‌آوری شده و فقدان تعریف درست از مسئولیتشان است. پنجمین زیر مقوله مانع مربوط به بروکرسی اداری و دخالت مسئولین در امور تشکل‌ها و قوانین و مقررات دست و پاگیر برای انجام مسئولیت‌ها می‌باشد. و آخرین مانع زیر مقوله کمبود آب است که باعث خشکسالی‌های اخیر و ناکافی بودن آب توزیعی بین بهره‌برداران می‌باشد.

مقوله و زیر مقوله‌های موانع مشارکت کشاورزان

مقوله	زیر مقوله	متغیرها	محققان
دولت	بروکراسی اداری	دخالت مسئولین در امور تشکل‌ها	عظیمی و ایزدی (۱۳۹۳)، خلیلی مرندی و همکاران (۱۳۸۵)، امینی و همکاران (۱۳۸۵)، نجفی و شیروانیان، غلامرضایی و همکاران (۱۳۹۳)، اسدپور و همکاران، جلالیان (۱۳۹۰)، خوشاب و نمازی (۱۳۸۵)
		نبودن اراده قطعی در حمایت و همراهی با تشکل‌های آب‌بران در دستگاه‌های ذیربط	
		ارتباط دو سویه سازمان‌ها با کشاورزان	
		سازمان‌های دولتی	
		تصمیم‌گیری بدون نظر خواهی از روستاییان قبل و حین اجرای طرح	
		قوانین و مقررات دست و پاگیر	
		قوانین ضعیف و غیرشفاف برای انجام مسئولیت‌ها	
		نبود قوانین و مقررات مصوب برای شکل‌گیری تعاونی‌ها	
		عدم وجود اراده واقعی در بخش دولتی برای بهبود سیستم توزیع در جهت حقوق آنان	
		دخالت سازمان‌های مختلف در مدیریت پمپاژ	
		قوانین و مقررات سنگین و دست و پاگیر	
		بروکراسی اداری بسیار زیاد در مسیر فرآیند پروژه‌های آبیاری	
		حمایت	
توزیع نامناسب امکانات و منابع			
نداشتن امکانات لازم برای آن‌که مردم مسئولیت را بر عهده گیرند			
حمایت‌ها و خدماتی که سازندگان قطعات ارائه کرده اند، محدود بوده است			
نداشتن متولی برای نگهداری از تاسیسات			
عدم توانایی تعاونی‌های تولیدی پمپاژ			
برگزار نشدن دوره‌های آموزشی در زمینه آبیاری تحت فشار			
زمان بازگشت سرمایه			
مهارت ناکافی و مدیریت نامناسب پیمانکار			

	حفاظت و نگهداری از شبکه		
	عدم استفاده از ظرفیت‌های محلی در انجام پروژه‌ها		
	فرسودگی شبکه‌های آبیاری		
فردی	بهره‌بردار	عدم توانایی کشاورزان در برخورد با برداشت‌های غیر مجاز سن	عظیمی و ایزدی (۱۳۹۳)، حسین پور و همکاران (۱۳۹۴)، شیخ حسینی و همکاران (۱۳۸۵)، تقوایی و همکاران (۱۳۸۹)، بهبهانی مطلق و همکاران (۱۳۹۶)، نصرآبادی و حیاتی (۱۳۹۳)، جلالیان (۱۳۹۰)، سالم (۱۳۹۶)، آقاپور و همکاران (۱۳۹۲)، رحمانی و همکاران (۱۳۹۵)، بخشوده (۱۳۸۷)، عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹۷)، زرافشانی و همکاران (۱۳۹۶)
	عدم تمایل کشاورزان	تقطیع و پراکندگی اراضی کشاورزان	
	افزایش سن کشاورز	افزایش سابقه کار کشاورز	
	افزایش تجربه کشاورز	ضعف بهره‌برداران در تصمیم‌گیری	
	تحمیل کردن و مجبور کردن بهره‌برداران برای اجرای سیستم	نداشتن مالکیت اراضی	
	تعدا کارگر خانوادگی		
	عدم مشارکت مالی کشاورزان در نگهداری کانال‌ها	نبود حمایت مالی از شکل‌های آب‌بران	مالی
	مشوق‌های اقتصادی	مشکلات اقتصادی آب‌بران	
	بالا بودن هزینه سرمایه‌گذاری اولیه برای عضویت در	تشکل	
	گران بودن تجهیزات	هزینه مالی مشارکت	
	بالا بودن هزینه سرمایه‌گذاری اولیه	هزینه اولیه اجرای سیستم آبیاری	
	آگاهی	نا آگاهی بهره‌برداران از حقوقشان به عنوان اعضای	آگاهی
	تشکل	تشکل	
	نا آگاهی افراد از نحوه تهیه و تقسیم آب و حق‌آبه	های جمع آوری شده	

Heydariyan, Taleshi. and Alinejad. (2011).	عدم آگاهی کشاورزان نسبت به این تعاونی‌ها و عملکردهای آن	
	عدم شناخت بهره‌برداران از مسئله بهره‌برداری	
	ضعف در برنامه آموزشی بهره‌بردار	
	عدم توجه کافی به آموزش و ترویج	
	روشن نبودن جایگاه و اختیارات و حدود مسئولیت	
	تشکل‌های آب‌بران و ارتباط آن‌ها با شرکت بهره‌بردار	
	فقدان تعریف درست و مشخص از مسئولیت‌های انتقال یافته به کشاورزان و انتقال مسئولیت‌ها به بهره‌برداران بدون اختیارات کافی	
	روشن نبودن اهداف طرح	
	ضعف بهره‌برداران در تصمیم‌گیری	
	شفاف نبودن روابط دستگاه‌های دولتی و نبود محمل‌های قانونی مناسب	
عظیمی و ایزدی (۱۳۹۳)، نجفی و همکاران (۱۳۹۲)، عربی و همکاران (۱۳۹۳)، سالم (۱۳۹۶)، خوشاب و نمازی (۱۳۸۵)، زرافشانی و همکاران (۱۳۹۶)، کرمی و عزیززی (۱۳۹۴)، یعقوبی (۱۳۸۶)، Papzan. and Sharafi. (2014).	سوء پیشینه فعالیت‌های دولت	اعتماد
	عدم اعتماد کشاورزان به طرح‌های ارائه شده توسط دستگاه‌های اجرایی	
	عملیات ناقص ساخت شبکه (خطوط اصلی، حوضچه‌ها، عملیات خاکریزی)	
	صلاحیت نداشتن و صادق نبودن کادر اجرایی	
	بد بینی درون‌گروهي و بی‌اعتمادی اعضا نسبت به یکدیگر	
	ایرادات فنی کانال‌های آبیاری	
	طراحی و اجرای نامناسب سیستم آبیاری تحت فشار	
	مشکلات بخش مطالعه و طراحی	
	به هم خوردن مرزها	
	کوچک شدن تعداد قطعات زمین	
	عدم اعتماد کافی به خود روستاییان در انجام پروژه‌ها	
	سوءگیری در معرفی نمایندگی‌ها و پیمانکاران	
	نارضایتی از پیمانکاران ایستگاه‌های پمپاژ	

محیطی	کم‌آبی و خشکسالی	کمبود آب	
	عظیمی و ایزدی (۱۳۹۳)، نجفی و شیروانیان، رحمانی و همکاران (۱۳۹۵)، بخشوده (۱۳۸۷)، عبدالله‌زاده و همکاران (۱۳۹۷)، مصطفوی.		

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه یکی از راهکارهای موثر جهت توسعه همه جانبه و پایدار نواحی روستایی، استفاده از ظرفیت‌های مشارکت و توانمندی های مردم به خصوص روستاییان بهره‌بردار به منظور توسعه مناطق روستایی در تمام ابعاد است و مهم‌ترین ابزار اصلی نیل به این هدف را می‌توان در تشکیل سازمان‌های مردم نهاد و تشکل‌های مردمی دانست. مدیریت آب توسط دولت به گونه‌ای بوده است که غالباً توسعه منابع آب، صرفاً در قالب توسعه سخت افزاری مورد توجه قرار گرفته و بر توسعه منابع آبی تاکید شده در حالی که توسعه، جنبه کیفی و نرم‌افزاری را نیز در بر می‌گیرد. کارشناسان به این نتیجه رسیده‌اند که واگذاری مدیریت آبیاری موجب کاهش بار مالی دولت‌ها خواهد شد، همچنین در نتیجه اصلاح نظام مدیریتی شبکه‌ها و در نتیجه افزایش بهره‌وری و ارتقا حساسیت در نگهداری شبکه‌ها، سودمندی بیشتری برای بهره‌برداران بدنبال خواهد داشت. بر همین اساس، در این پژوهش موانع مشارکت کشاورزان در اجرای پروژه‌های انتقال آب از دیدگاه محققان مورد تحلیل قرار داده شد. در مجموع با نگاهی کلی به یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوای موانع مشارکت کشاورزان در پروژه‌های انتقال آب، این نکته قابل توجه است که میزان تکرار زیر مقوله‌های موانع مشارکت متفاوت می‌باشد این در حالی است که در بین موانع مشارکت، اعتماد کشاورزان به طرح‌ها و برنامه‌های اجرا شده توسط دستگاه‌های اجرایی و دولت بیشترین و عامل محیطی مربوط به کمبود آب، کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. در پایان، با توجه به یافته‌ها و نتایج این مطالعه پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- مسئولان برای رفع بی‌اعتمادی بهره‌برداران به شفاف کردن روابط و تعهدات خود در آغاز تشکیل پروژه‌ها دقت نمایند؛
- با توجه به بی‌اعتمادی بهره‌برداران، می‌توان بازدیدهایی را از طرح‌های موفق ترتیب داد تا بهره‌برداران ضمن آشنایی با نمونه‌های موفق بتوانند با آن‌ها ارتباط برقرار کرده و به صورت دو جانبه از تجربیات یکدیگر بهره‌مند شوند؛
- با هدف تشویق کشاورزان برای کاربرد روش‌های جدید آبیاری در مزارع، نسبت به مشارکت آنان در مراحل برنامه‌ها، اطلاع‌رسانی در زمینه اثرات کاربرد اجرای پروژه‌ها توجه شود؛
- با افزایش سابقه کاری، بهره‌برداران دیرپذیرتر شده و ذهنیتی منفی نسبت به مشارکت در طرح‌ها دارند لذا پیشنهاد می‌شود با برگزاری جلسات مشاوره مستقیم با آن‌ها، کشاورزان را به مشارکت ترغیب نمود؛
- پس از واگذاری و انتقال مدیریت شبکه‌های آبیاری به تشکل‌های آب‌بران، حمایت و پشتیبانی‌هایی از سوی دولت از قبیل تامین امکانات و تسهیلات برای ادامه فعالیت انجام شود؛
- حمایت کارشناسان از بهره‌برداران مطمئناً باعث به وجود آمدن حس مسئولیت و اعتماد به نفس در بهره‌بردار شده و این حس مسئولیت، مشارکت بیشتر را موجب می‌شود؛

- در قوانین و مقررات مدیریت منابع آب کشور، جایگاه قانونی و حقوقی هر یک از طرف‌های دولتی، بخش خصوصی و تشکل‌های بهره‌برداران و کشاورزان ذینفع، به روشنی تبیین شود و ملاک قرار گیرد و این قوانین برای حداقل یک دوره زمانی مشخص تبات داشته باشد؛
- بررسی آگاهی نسبت به ضرورت ایجاد تشکل از نظر ذی نفعان نیز ایجاب می‌نماید پیش از انجام هر فعالیتی در مورد پروژه‌ها ابتدا به شناخت فرهنگ و دانش برمی و جامعه شناسی پرداخته و روش و مراحل انتقال مدیریت بدرستی انجام شود؛
- برای ایجاد نگرش مثبت‌تر و افزایش اطلاعات و دانش کشاورزان به تشکل‌های آب‌بران بهتر است با برگزاری دوره های آموزشی کشاورزان را از اهداف و وظایف طرح‌ها آگاه کرد؛
- با توجه به این که اطلاعات اندک غالب کشاورزان در مورد روش‌های جدید آبیاری از دلایل اصلی عدم کاربرد آن توسط آنان تلقی می‌شود، توصیه می‌شود اطلاعات مورد نیاز در مورد معرفی روش‌های جدید آبیاری مزارع و مزایای آن در اختیار کشاورزان قرار گیرد؛
- مشارکت فعال و موثر کشاورزان در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی، نیازمند آگاهی آنان از منافع کوتاه مدت و دراز مدت این مشارکت می‌باشد، شفاف‌سازی منافع طرفین برای پایداری مدیریت مشارکتی آبیاری ضروری است.

منابع

- امیری اردکانی، م. زمانی، غ. (۱۳۸۲). مشکلات و موانع بهره‌گیری از سیستم‌های آبیاری تحت فشار در استان کهگیلویه و بویر احمد. مجله علوم خاک و آب، جلد ۱۷، شماره ۲.
- امینی، ا. م. خیاطی، م. (۱۳۸۵). عوامل موثر بر عدم موفقیت طرح تشکیل تعاونی‌های آب‌بران (استفاده از رگرسبون فازی). اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۱۴، شماره ۵۳.
- آقاپور، م. یزدانی، س. رفیعی، ح. (۱۳۹۲). عوامل موثر بر پذیرش آبیاری تحت فشار در شهرستان‌های شوش، اندیمشک و دزفول. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۴، شماره ۴، صص ۶۱۲-۶۰۳.
- بخشوده، م. بررسی عوامل موثر بر توسعه و پذیرش آبیاری بارانی (مطالعه موردی اصفهان). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۳۹، شماره ۱، صص ۳۰-۲۱.
- بهبهانی مطلق، م. شریف‌زاده، م. عبدالله‌زاده، غ. محبوبی، م. (۱۳۹۶). مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۳، شماره ۱.
- تقوایی، م. بسحاق، م. سالاروند، ا. (۱۳۸۹). مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره دوم، صص ۲۳-۱۱.
- جلالیان، ح. (۱۳۹۱). تحلیل اثرات نظام‌های آبیاری نوین بر وضعیت بهره‌برداران کشاورزی در شهرستان خدابنده. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۱، شماره ۱، صص ۶۴-۴۱.
- جنگی مرندی، ع. میردامادی، س. م. جنگی مرندی، ا. (۱۳۹۲). بررسی چالش‌های قانونی و نهادی مشارکت بهره‌برداران در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی. اولین همایش ملی چالش‌های منابع آب و کشاورزی.
- حسین‌پور، ز. منهای، م. ح. کلاشمی، م. ک. (۱۳۹۴). ارزیابی عوامل موثر بر مشارکت اعضای تعاونی آب‌بران در مدیریت منابع کشاورزی. فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۱۰۴-۹۱.

- خلیلی مرندی، م. بالان، ا. مهدی دوست، ح. (۱۳۸۵). الزامات و ضرورت‌ها در استقرار تشکلهای آب‌بران. جهاد، شماره ۲۷۴.
- خوشاب، ا. نمازی، ع. (۱۳۸۵). بررسی علل عدم استقبال کشاورزان از طرح‌های مشارکت مردمی. همایش ملی مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی. صص ۴۴-۵۰.
- رحمانی، ص. ا. یزدانی، س. محمودی، ا. شوکت‌فدایی، م. سوری، ع. (۱۳۹۵). بررسی عوامل موثر بر پذیرش و توسعه سطح زیر کشت آبیاری تحت فشار با استفاده از مدل لاجیت (مطالعه موردی استان اردبیل). فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره ۲۳، صص ۱۳-۲۶.
- زرافشانی، ک. شرفی، ل. شریفی، م. ا. بارانی، ش. کرمی، ش. رمضانی، م. رستمی، ف. (۱۳۹۶). ارزشیابی کیفی شبکه آبیاری و زهکشی پایاب سد گاوشان در استان کرمانشاه. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، شماره ۱، صص ۱۵۸-۱۳۷.
- زند رضوی، س. ملکمیان، ل. کامران، ف. ضیایی، ک. اخلاص‌پور، ر. (۱۳۸۷). بررسی موانع عاملیتی موثر بر مشارکت سازمان‌یافته (مطالعه موردی تشکلهای آب‌بران شهرستان بردسیر). فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال اول، شماره اول.
- سالم، ج. (۱۳۹۶). واکاوی عوامل موثر بر عدم بکارگیری روش آبیاری تحت فشار توسط پسته‌کاران استان یزد. نشریه پژوهش آب در کشاورزی، جلد ۳۱، شماره ۴.
- شیخ‌حسینی، م. کاکاحاجی، ع. سینائی، س. ا. (۱۳۸۵). زمینه‌ها و چالش‌های قانونی در انتقال مدیریت شبکه‌های آبیاری به تشکلهای آب‌بران (مطالعه موردی: شبکه آبیاری دشت قزوین). کارگاه فنی مدیریت بهره‌برداری و نگهداری شبکه‌های آبیاری و زهکشی.
- عبدالله‌زاده، غ. جهانگیر، ل. محبوبی، م. قزل، ع. (۱۳۹۷). تاثیر الگوی مدیریت مشارکتی در بهره‌برداری بهینه آب در شهرستان آق‌قلا. نشریه پژوهش آب در کشاورزی، جلد ۳۲، شماره ۱.
- عربی، ر. میرک‌زاده، ع. ا. زرافشانی، ک. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل پیش‌برنده توسعه مدیریت مشارکتی آبیاری (مطالعه موردی: دهستان میان‌در بند). تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۵، شماره ۳، صص ۵۷۳-۵۶۵.
- عطائی، پ. ایزدی، ن. (۱۳۹۳). تحلیل مسئولیت‌های تشکلهای آب‌بران و زمینه‌یابی موانع ایجاد آن از دیدگاه بهره‌برداران. نشریه پژوهش آب در کشاورزی، جلد ۲۸، شماره ۴.
- غلامرضایی، س. موسوی، ز. رحیمیان، م. (۱۳۹۳). بررسی موانع اداری-سیاستی مشارکت بهره‌برداران حوزه سد کزنار در تشکیل تعاونی آب‌بران. مجله توسعه روستایی.
- قیصری، ح. ابراهیمی، ا. صالحی، س. (۱۳۹۲). بهره‌گیری از مشارکت آب‌بران در تعیین محدوده مناسب تشکلهای آب‌بران (مورد مطالعه: شبکه آبیاری و زهکشی بندموان در استان فارس). همایش ملی مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی.
- کاظمی، ر. شیبانی، ب. (۱۳۹۲). عوامل موثر در مشارکت مردمی در استفاده از روش‌های نوین آبیاری جهت کاهش مصرف در راستای توسعه پایدار محیط زیست. همایش ملی چالش‌های منابع آب و کشاورزی.
- کرمی، غ. عزیز، م. (۱۳۹۴). تحلیل دیدگاه کشاورزان نسبت به اجرای شبکه‌های فرعی آبیاری و زهکشی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی واحد B2 گاوشان شهرستان کامیاران). مجله محیط زیست و مهندسی آب. دوره ۱، شماره ۱، صص ۸۰-۶۵.

- اللهیاری، م، ص. دقیقی ماسوله، ز. افتخاری، ه. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای مقالات تخصصی علوم ترویج و آموزش کشاورزی در ایران (۱۳۹۲-۱۳۸۸). مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۱، شماره ۱.
- محبوبی، م. اسماعیلی اول، م. یعقوبی، ج. (۱۳۹۰). بررسی عوامل بازدارنده و پیشبرنده کاربرد روش‌های جدید آبیاری توسط کشاورزان: مورد غرب شهرستان بشرویه در خراسان جنوبی. مجله مدیریت آب و آبیاری، دوره ۱، شماره ۱، صص ۹۸-۸۷
- محمدی، ع، ا. علیپور، ح. (۱۳۹۶). عوامل موثر بر توسعه سامانه‌های نوین آبیاری از دیدگاه کارشناسان جهاد کشاورزی استان‌های تهران و البرز. نشری پژوهش آب در کشاورزی، جلد ۳۱، شماره ۳.
- مصطفوی، س. تحلیل پذیرش و توسعه سیستم‌های آبیاری نوین در استان زنجان با رویکرد MCDM. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی.
- نجفی، ب. شیروانیان، ع. بررسی موانع مشارکت آب‌بران در مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی.
- نجفی، ن. خسروی پور، ب. غنیان، م. برادران، م. دحیماوی، ع. (۱۳۹۲). شناسایی عوامل بازدارنده موفقیت تشکیل‌های آب‌بران از دیدگاه بهره‌برداران حوزه‌های کرخه شمالی و جنوبی استان خوزستان. پژوهش‌های روستایی، سال چهارم، شماره یکم، صص ۱۸۸-۱۶۵.
- نصرآبادی، ح. حیاتی، د. (۱۳۹۳). بررسی عوامل موثر بر مشارکت بهره‌برداران در توسعه شبکه‌های فرعی آبیاری و زهکشی در حوضه رودخانه بوژان شهرستان نیشابور. نشریه پژوهش آب در کشاورزی، جلد ۲۸، شماره ۴.
- یعقوبی، ج. (۱۳۸۶). راهکارهای تقویت مشارکت مردم محلی در مدیریت منابع آب با تاکید بر مشارکت زنان. دومین کنفرانس مدیریت منابع آب.
- Albertson, M. L. and B. Bouwer. (1992). Future of irrigation in balanced third world development, *Agricultural water Management*, No. 21: 31- 34
- Elo, S., and Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115.
- Eta'ati. (2001). Evaluating farmers' participation plan in water installation management (Case study: Zanjan Province).
- Fami, H. A. Begay, A. H. and Sharif-Zadeh, A. (2003), Approaches and techniques involved in promoting agriculture and rural development, Tehran: Publications rural development (References in Persian).
- Heydarian, Taleshi. and Alinejad. (2011). Impacts of irrigation management transfer process on water users' satisfaction and management improvement in Moghan irrigation network
- Joy, K. J. 2007. Broadening the Framework of Participatory Irrigation Management: from efficiency to sustainability and equity. *International Seminar on Participatory Irrigation Management* (paper No. 132): Tehran.
- Lockie, S. 2006. Networks of Agri-environmental Action: Temporality, spatiality and identity in agricultural environments. *Sociologia Ruralis*, 46(1):22-39.
- Lu, J., and Nepal, S. K. (2009). Sustainable tourism research: An analysis of papers published in the *Journal of Sustainable Tourism*. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(1), 5-16.

- Papzan. and Sharafi. (2014). Strategic analysis of villagers' participation in advanced irrigation systems according to the viewpoint of farmers and experts using combined method of SWOT-ANP (Case Study: irrigation systems in Songhor).
- Smith, M. and Muñoz, G. (2002), Irrigation advisory services for effective water use: a review of experiences. Workshop on Irrigation Advisory Services and Participatory Extension in Irrigation Management, FAO / ICID. Retrieved from:
<http://www.fao.org/ag/agl/aglw/ias/docs/paper9.pdf>. 24th July, Montreal, Canada.
- World Bank (2006). Sustainable land management :challenges,opportunities and trade-offs Washington, Dc20433,p:14.[www..siteresources.world bank. org/in TRAD Resources/ustainable-land- management-ebook-pdf..](http://www.siteresources.worldbank.org/inTRADResources/sustainable-land-management-ebook-pdf..)

